

Emil Basat

(Bulgaria, Veliko Tarnovo, Slovo Publishing House)

Vasil Samokovliev: Czechia is my Second Spiritual Motherland

Abstract: In Czechia he is considered the Bulgarian Don Quixote among translators. Greeks address him respectfully by kyrie Vasili, while folk singer Nadka Karadzhova, after being introduced by him at a concert in Prague, called him Basil the Golden-mouthed. To me, he is a golden-mouthed elemental force. The stories that pour so generously out of him, merit a novel of their own. Add to this an inexhaustible energy and a spectacular sense of humour, and you will get part of the multifaceted personality of Vasil Samokovliev. A pedagogue, translator, tour guide – who is he, actually?

Емил Басат

(България, Велико Търново, Издателство „Слово“)

Васил Самоковлиев: Чехия за мене е втора духовна родина

В Чехия го определят като българския Дон Кихот сред преводачите. Гърците се обръщат с уважение към него с кирие Васили, народната певица Надка Караджова, след представянето ѝ от него на неин концерт в Прага, го е кръстила Василий Златоуст. За мене той е една златоуста стихия. Историите, с които е пълен и които споделя щедро, са достойни за роман. Като прибавите към това една неизтощима енергия и невероятно чувство за хумор, ще придобиете частична представа от многоликата фигура на Васил Самоковлиев. Педагог, преводач, екскурзовод – какъв е всъщност?

Васил Самоковлиев е роден е на 22 юли 1946 г. в Поморие. Завършва руска гимназия в Пловдив и „Славянска филология“ в Софийския университет, специалност чешки, редом до български и руски език. Дългогодишен университетски преподавател по чешки и български език за чужденци в Пловдив, активен преводач на чешка художествена литература. От 1988 г. е член на Съюза на българските преводачи, от 1988 до 1993 година е председател на Дружеството на преводачите в Пловдив. Превел е над 20 заглавия от различни автори, сред които Карел Чапек, Владислав Ванчура, Владимир Парал, Милан Кундер, Йосиф Шворецки, Бохумил Храбал. За „Капризно лято“ на Владислав Ванчура получава наградата на Съюза на българските преводачи за най-добър превод за 1995 г. и същата година – и наградата „Пловдив“. За втори път е удостоен със споменатите награди през 2013 г. за преводите си на книгите на Бохумил Храбал „Обслужвал съм английския крал“ и „Уроци по танци за възрастни и напреднали“.

От 1996 г. до 2018 г. живее в Прага, където работи като туристически екскурзовод с три езика: български, руски, гръцки. Сега живее основно в Пловдив, а през лятото – в Поморие. Продължава активно да превежда.

Васил Самоковлиев превежда следните книги:

Вацлав Ербен. *Самотният мъртъв мъж*. Пловдив: Христо Г. Данов, 1982;

Владимир Парал. *Младият мъж и белият кит*. Пловдив: Христо Г. Данов, 1983;

Карел Чапек. *Животът и творчеството на композитора Фолтин*. Пловдив: Христо Г. Данов, 1983;

Владислав Ванчура. *Хлебарят Мархоул*. София: Профиздат, 1985;
 Валя Стиблова. *Скалпела, моля*. Пловдив: Христо Г. Данов, 1988;
 Владислав Ванчура. *Капризно лято*. София: Херон прес, 1995 (награда на СПБ, филмирана от Иржи Менцел);
 Милан Кундера. *Шегата*. София: ИК „Колибри“, 2001;
 Владимир Парал. *Панаир на изпълнените!!! желания; Интимна вихрушка*. София: Херон прес, 2006;
 Йозеф Шкворецки. *Танковият батальон – фрагменти от времето на култа*. София: ИК „Стигмати“, 2011;
 Адам Георгиев. *Хомоголгота*. Пловдив: Жанет 45, 2011;
 Владислав Ванчура. *Маркета Лазарова*. София: Парадокс, Бохемия клуб, 2012;
 Бохумил Храбал. *Обслужвал съм английския крал*. София: ИК „Колибри“, 2012 (награда на СПБ, филмиран от Иржи Менцел с Иван Бърнев в главната роля);
 Бохумил Храбал. *Уроци по танци за възрастни и напреднали*. София: ИК „Колибри“, 2012 (награда на СПБ);
 Емил Хакъл. *Истинско събитие*. София: Персей, 2015;
 Емил Хакъл. *За родителите и децата*. София: Персей, 2016;
 Иржи Менцел. *Капризни години*. София: ИК „Колибри“, 2017;
 Лудвик Вацулик. *Чешки съновник*. София: Парадокс, Бохемия клуб 2018;
 Бианка Белова. *Езерото*. София: Изиди, 2018;
 Вратислав Маняк. *Кубчето на Рубик*. София: Изиди, 2019;
 Яхим Топол. *Супермаркет на съветските герои*, Сборник „Централна Европа“ София: Лектура, 2020;
 Йозеф Шкворецки. *Страхливци*. София: Парадокс, Бохемия клуб, 2021;
 Бохумил Храбал. *Сватби в къщата*. София: Колибри, 2021.

* * *

Разкажи за себе си, за рода ви, какъв бе духът на Анхиало (Поморие) в ония години? Какво ти даде обичуването с морето? До каква степен гръцките ти корени повлияха на твоето развитие? В каква среда израсна, доколко тя определи твоето ориентиране към езиците?

Роден съм под щастлива звезда, сиреч с късмет. Защото е можело и изобщо да не се родя. Майка ми била бременна с мен в пети месец, когато семейството ни е било сполетяно от голямо нещастие. Родителите ми изгубили първородната си рожба. Имал съм сестричка, която на четири годинки починала от менингит. Можете да си представите мъкмата и болката на младата ми майка, истинско чудо е, че не ме е пометнала. Оцеляването ми може да се дължи и на моя покровител, Агиос Василис. Кръстен съм на дядо си, гърка рибар, който до 1934 година се е казвал Василис, после политическите обстоятелства в България са клъцнали окончанието „ис“ от името му. Агиос Василис, добрият старец, който от памети века носи подаръците на децата в Гърция, християнският първоучител, който на иконите е изобразяван с книга (което обяснява и обичта ми към книгите, защото съм расъл в къща без библиотека), явно ме закриля, защото най-щастливите години в живота ми са тези, в които за гърците и в Прага, и на остров Корфу аз бях кириос Василис.

Щастие е, че в жилите ми тече и българска, и гръцка кръв. Като нашето семейство имаше и много други в Поморие. Мъжът – грък, жената – българка. Богатите гърци са се женели за гъркини, бедните младежи са си вземали булки от близките села през

войната, за да имат за ядене от село, а селските моми с удоволствие ставали „гражданки“. Баща ми Димитър, когото всички познаваха като Мицо, е от бедно семейство. Нямах късмет да имам баба и дядо, които да ме учат на гръцки. Баба ми е починала много млада, дядо ми сам с рибарлъка си е изгледал три дъщери и двама синове и е починал няколко месеца след моето раждане. У дома не се говореше на гръцки, никога не съм се чувствал грък, макар да нося наследствените черти на баща си, макар да съм едро скроен като него – артистичен, витален и оптимист. Като повечето негови връстници и той учи само до седми клас. До смяната на властта след 1944 г. баща ми е калфа тенекеджия, после, под влияние на по-малкия си брат, става член на БКП и по партийна линия заема ръководни постове в Поморие. Чичо ми Кочо, който е бил ремсисист, лежал в затвора, убеден комунист, честен, морален, явно наивен, но всеотдаен на идеите си, политкомисар на фронта, после пръв началник на милицията в Поморие, почина млад от раните си от фронта и от туберкулоза.

Покрай брат си и баща ми направи „партийна кариера“. Беше началник на Пътно управление, после председател на ТПК „Октомври“. Беше роден за водач, зодия „Овен“, енергичен, природно интелигентен, обаятелен, умееше да ръководи другите. Беше уважаван и обичан човек, но заради острия си характер си печелеше и врагове. Заради личен конфликт с първия секретар на БКП, в началото на шейсетте години беше изключен от партията и за него вече нямаше работа в Поморие. Стана стоковед в мощното предприятие на „Балкантурист“, което осигуряваше работа на кадрите си за през зимата, като такъв се и пенсионира. Не беше от най-добрите бащи, строеше социализъм, обичаше трапезите и гуляите, а грижите за мен и по-малкия ми брат бе оставил изцяло на майка ни.

Майка ми Цонка беше изключително благ и слънчев човек, обичана и уважавана от целия град. Беше красива и пееше много хубаво, а славата ѝ беше наследеното от някакъв дядо – чакъркчийство. Що народ я благославяше! У нас на двора вечно имаше хора, които я чакаха да се върне от полето или лозята (беше най-обикновена текезесарка до пенсионирането си), за да оправи секнатите им кръстове. Връзваше краката им за един кол, те лягаха по гръб, с примка от хавлиена кърпа тя хващаше главата, караше ги да се отпуснат и ги дръпваше силно. Внезапна екстензия, за която ги изпращаха при нея дори местните хирурзи. В повечето случаи „клиентите“ ѝ ставаха, разкършваха се и ухилени до ушите не можеха да повярват. Що калкани, що паламуди сме получили в дар от благодарни поморийци, защото майка ми отказваше да взема пари за помощта. На нея дължа стремежа си към доброта и справедливост, а ако някой открива нещо положително в мен, то се дължи единствено и само на нея.

Родът на майка ми също е голям, преселили се след Освобождението от Беломорска Тракия, хора скромни, трудолюбиви, а жените красиви и всички пееха много хубаво. Баба ми Кера и дядо ми Панайот бяха добри хора, двете ми лели и вуйчо ми също, но на мен те не ми бяха интересни, както и братовчедите ми по тракийската линия. Предпочитах гръцката си рода, където имаше много веселие и смях. И въпреки това не исках да говоря на гръцки, упорито твърдях, че съм българин. Българин съм си и още как! Роден съм от българка, израсъл съм в България, намерих свое място в българската култура, гръцкото в мен е само закачка, прави ме по-атрактивен. Докато бях екскурзовод в Прага, за гърците бях Василис о вулгарос, а за руснаците Василий болгарин. Като малък, за ужас на баба ми Кера, понякога ме оставяха на село през лятото. Хоремагчията, при когото заменях крадените от роднинските полози яйца срещу лукчета, лакта или вафли, ми викаше „Ей, гърче!“, защото знаеше, че това ме дразни, а аз виках с все сила: „Не съм гърче, бъргалче съм, бъргалче!“ Явно от малък обичам да сменям местата на звуците и буквите!

Инак детството ми премина в абсолютна гръцка атмосфера, с гръцки „тертипи“. В годините след войната Поморие все още пазеше анхиалския си дух. Градчето беше двуетажно, с асми, черници и смокини в дворовете и с ниски огради. Нищо не се заключваше. Навсякъде звучеше и гръцка реч, в махалата, на опашките за кисело мляко, за олио или маслини, в училище. Имам пред вид нашата, Гръцката махала, защото в долната част на града с шаронските къщи, беше Македонската махала. А сегашният квартал „Свети Георги“, тогава с друго име, изобщо не го брояхме за част от града ни: абе, някакво си село край манастира. За мене, и не само за мене, Поморие си беше само старото Анхиало, с Главната – единствената павирана улица в центъра, по която задължително вечер се разхождаха целите семейства – празнично облечени, мъжете с шапки и вратовръзки, жените с прически и червило, децата с най-новите си дрешки. Често и с продължение на вечерта в казиното над морето, на кебапчета и вино за възрастните, за нас лимонада! А празниците? Ах, празниците! Коледа, сурвакане, Великден, Заговезни с незабравимите маскирани групички, обикалящи целия град, премиерите на самодейния читалищен театър. Ами печените скумрии и паламуди наесен, гирляндите от сушени пролетни, отдавна вече изчезнали, скумрии, разнообразните кътчета на полуостровния бряг, пясък, дюни, вълноломите, Яворовите скали, греещите на слънцето ослепително бели купчинки сол в солниците. Всичко това не може да не окаже влияние върху едно чувствително дете, каквото бях аз. В Поморие тогава е имало доста ярки контрасти на жизнен стандарт: от една страна, богати гърци с лозя и солници, от другата, работещите за тях гърци и македонци като лозари, солари и най-вече рибари. Българи бяха обикновено управляващите, чиновниците, учителите, лекарите. Но аз не съм го забелязвал, всички край нас в махалата и в родата бяха на един и същи хал. Помня, че вземах черен хляб на вересия, продавачката плюнчеше химически молив и пишеше в една омазнена тетрадка: „Цонка 15 стотинки.“ Но не помня да сме гладували, нещо да ни е липсвало, въпреки купонната система. Помощ идваше от селото на майка ми. Дядо ми е бил средно заможен селянин, с над сто декара лозя, ниви и бахча, със собствена вършачка и мелничка за месо, на която цялото село си правеше луканките. Помня луканките и сланината през зимата, а през лятото и есента живите кокошки, чийто глави майка ми сечеше на дръвника, а после те, обезглавени, подскачаха из двора. Не помня да съм погален или целуван от баба си или дядо си. Напротив, като пристигнех на село, баба ми надаваше вик: „Тая мойта Цона акъл няма, пак ми го праща тоя пишкинин!“ Да, не съм бил желан, защото съм бил беладжия и много устат.

Затова си обичах само Поморие и гръцката си рода. И от тях не помня прегръдки или целувки, но пък усещах обичта им във всеки жест на внимание към мен. А и винаги беше много весело като се съберяхме всички закуп – лели, чичовци, братовчеди, братовчедки. Помня най-вече летата, яркото слънце, морето на нашата махала, където се къпехме още от май, съседските дворове, които често атакувахме и аз редовно ядях бой заради нечий обрани череши или смокини. И постоянните сбирки на бедната ни гръцка рода с много радост, смях и веселие.

Нямам спомени от най-ранното си детство, започнах да възприемам света едва след като тръгнах на училище. Тогава съм открил и магията на морето – синевата, безкрая, гальовно през лятото, бучащо и страшно през зимата. Случи се дори да видя бургаския залив замръзнал през 1954 г. Най-голяма радост, разбира се, бяха топлите му летни води, в които плувахме от май още с прохождането си, скаридите, които ловяхме с ръце, мидите, които ядяхме сурови или печени на тенекия край брега, примитивните ни въдички, с които ловяхме риба, която тогава все още щъкаше из нашето море. Просторът и синевата му няма начин да не са се отразили на характера ми. Трудно мога да си представя човек, роден и израсъл край морето, да е тесногръд и житейски късоглед.

Бях съвестен ученик, не бях зубрач, всичко ми се отдаваше с лекота, с изключение на физкултурата, защото бях кльощав и болнав, течеше ми кръв от носа, три пъти карах пневмония, нямах сили да пробягам сто метра, задъхвах се. Затова и не ритах топка, не се биех с другите момчета, изцяло се посветих на книгите. Много четях. Мама ми гасеше вечер лампата, та да спим с брат ми, аз си бях спестил за фенерче и четях под юргана. На няколко пъти от читалищната библиотека ме обявяваха за „Най-добър млад читател“. Над езиците не съм се и замислял, хващах доста от гръцките приказки между съседите и децата, но аз и дума не изричах, не исках да говоря гръцки, което много възмущаваше лелите ми, те ми натякваха, че съм грък и че съм длъжен да говоря гръцки, а че се държа като дебелоглав българин. Моето духовно формиране и проявите ми на интереси и способности дължа на поморийското читалище „Просвета“ – библиотеката, която породила и поддържала любовта ми към книгата, а и самодейният театър, който възбуди в мен влечение към сцената и театралното изкуство.

Първата ми езикова любов се оказала руският език, с който и досега съм най-щастлив. Да, с руския ми е по-уютно, отколкото с чешкия. Дълга го на вродената ми слабост към красивите жени. От съвсем малък все се женех за всяка красива какичка, която срещам. Същата слабост забелязах и у Храбал, който, както пише в автобиографичната си книга „Сватби в къщата“, също се женил за всичко, което му харесва. На първо място имам предвид учителката си по руски – Зоя Кабанова, млада, красива, усмихната, обична. После чипоносата русичка Наташка от Ленинград, с която си кореспондирахме като непознати другарчета в прогимназията и си разменяхме снимки, пощенски картички, значки и пионерски връзки. Не си харесвах учителката по френски, затова и нададох вой, когато баща ми с гордост заяви въщи, че като отличник (по онова време нямаше приемни изпити) по партийна линия ме изпращат да продължа образованието си във Френската гимназия във Варна. Не, не искам да уча този отвратителен капиталистически език (лелее, до каква степен е било изплакнато детското ми мозъче), искам руски! Така попаднах в Руската гимназия в Пловдив, която напълно определи и поведе живота ми нататък, далеч от родното Поморие.

Как преминаха годините ти на учение? За кои от учителите и съучениците си в Руската гимназия в Пловдив си спомняш?

И с учителите си имах късмет. От забавачката, през началното, с прогимназията в Поморие и Руската гимназия в Пловдив. Обичах повечето от тях, чувствах, че и те ни обичаха. Бяха всеотдайни в професията си и загрижени за нашето бъдеще. За съжаление се срещаха, макар и много рядко, учители, които явно не обичаха това, което работеха, на нас гледаха отвисоко, с досада и презрение. Навярно си мислеха, че така си създават авторитет, а аз изпитвах към тях омраза, едно твърде рядко за мен чувство. Затова пък знаех какво не трябва да допускам, когато аз самият станах педагог. Явно съм се откроявал сред съучениците си, защото все ме изпитваха, когато учителят ни имаше инспекторско посещение. По пионерска линия непрекъснато ми възлагаха някакви задачи. Печелил съм околийско първенство по шахмат (от който сега нищо не си спомням), бях солист в училищния хор, рецитатор, артист на сцената на училището и в кукления театър на Пионерския дом. В онези ранни години на социализма съм приемал това за дълг и едва ли не за чест. Най-много ми тежеше обаче, че трябваше да помагам на някои от съучениците си да подобряват успеха си. На кого по български, на кого по математика, на кого по руски. Не си спомням ден без да имам ангажимент към някого. А така не ми се щеше! Вместо да си чета книжките, аз трябваше да се опитвам да наливам нещо в главата на някого, дете просто го мързи. Най-хубавото в тази пионерска ис-

тория беше обаче, че майките на тези ми съученици много ме обичаха и ме глезеха с палачинки, сладкиши и сладка. А в ония бедни години това не беше никак малко.

Слава Богу, в Руската гимназия всички бяхме на един кантар, всички съвестни и ученолюбиви, не се налагаше някому да подобряваме по комсомолски успеха. Ученето никога не ми е тежало. Бях се научил да следя много внимателно какво се преподава в час, после ми стигаше един поглед на урока в учебника, пишех си набързо домашните и останалото време си четях. Четял съм безразборно. Първо задължителното в училище четиво по български и руски език, после каквото си разменяхме със съучениците. Не помня нито едно заглавие. Не помня и най-елементарни понятия от химията, физиката, биологията и прочее, а съм имал шестици. От Руската гимназия ми остана единствено любовта към руския език, към руската литература, руския театър, руската музика, руското кино. И най-хубавото – прекрасните приятелства със съучениците ми до ден днешен. Срещаме се, пишем си, поздравяваме се за празниците, за рождени и именни дни. Сред тях е и първата ми и последна любов – Татяна Баева, вече повече от петдесет години уважаемата госпожа Самоковлиева.

И в руската гимназия „Иван Вазов“ не се разминах с театралната самодейност. За празника на гимназията ни рецитирах Вазов, играех в негови пиеси, спомням си последната, от единайсети клас, „Службогонци“, а аз самият – Станчо Квасников. Артистичните си изяви дължа на една от най-колоритните ми съученички, всеотдайна приятелка за цял живот – Пенка Калинкова. За съжаление, преди години отмина в отвъдното, но остави много ярка диря след себе си не само в Пловдив, но и в националната ни култура. Русист, театровед, журналист, писател, радетел за съхраняване архитектурата на Пловдив, честен и борбен човек, обичан и уважаван.

От учителите си най-вече съм запомнил руските. Всички бяха млади, нямаха и трийсет, в моите очи добри и красиви. Много си обичахме една от класните, учителката ни по биология, ленинградчанката Наталия Дмитриевна. Да е жива и здрава, до ден днешен си пишем на фейсбука. Преди десетина години бях водач на чешка група в Санкт Петербург и се видяхме – тя вече старица, а аз, наперен дядка. Добри чувства изпитвам и помня с добро една от учителките си по руски, българка, товарищ Руска Койчева. На нея дължа преодоляването на българския комплекс с падежите, което после много ми помогна и за прегазване на падежните дебри на чешкия език.

Защо записа славянска филология и как стана така, че започна да учиш чешки? Какво знаеше за този език? Как навлизаше в света му?

Защо ли? От младежка амбиция, от честолюбие. Когато завършвахме гимназия и основните разговори бяха кой къде и какво ще следва, с приемни изпити български и руски език се кандидатстваше за Руска и Славянска филология, затова и споменах, че с руската ще пиша и Славянска филология, привличаше ме полският език, най-вече заради филмите. Една от съученичките ми, чийто брат бе завършил Славянска филология, беше някъде из София редактор и тя се гордееше с него, пренебрежително рече: „Там приемат само петима мъже, бе. Че от цяла България теб ли ще приемат?“ Думите ѝ страшно ме ядосаха и се зарекох, че трябва да опитам. Бях втори в мъжкия списък. Естествено, много се зарадвах и бях горд със себе си, без да знам какво ме чака. Когато се записах, разбрах, че по тогавашната традиция се редуват славянските езици и беше ред на чешкия. Не бях очарован, мислех си, ще е по избор и ще запиша полски. Всяко зло за добро! Варшава не е Прага, полската бира не е пилзенска, а контактите на България с Чехия са много по-активни и полето за изява на един бохемист е доста по-широко.

Какво знаех за чешкия език ли? Нищо. Шейсет и шеста година, след казармата, не бях и стъпвал на „Слънчев бряг“, а за чехи в Поморие не можеше и да се помисли. За Прага имах смътна представа от „Швейк“ и „Гостуването на Бай Ганьо у Иречек“. И толкоз.

Навлизането в тресавищата му беше кошмарно. Твърди и меки съгласни, кратки и дълги гласни, падежи, изключения, палатализации, и едно такова шантаво „р“ и „ж“ или „ш“ едновременно, което повече от половината завършили чешка филология, обзалагам се, не го умерят. Истински подвиг е, че дузина от курса ни все пак я завършихме тази наша „тебеширена“, както обичам да казвам аз, бохемистика. Никакви учебници, никакви помагала, на всичко отгоре руският те дърпа към себе си. Как мислиш ни преподаваха? Влезе някой от асистентите, който уплашено, защото не знае добре езика, изпише черната дъска с парадигми, смотолели нещо и си тръгне. Речници по книжарниците няма, само в библиотеката. А за копиране не сме и подозирали, че един ден ще го има. Чиста чешка реч слушахме от чешката лекторка и от Светомир Иванчев (светла му памет!), по онова време доцент. Той ни занимаваше с фонетиката, даваше ни кратки откъси от текстове на Карел Чапек, някакви възрожденски детски стихчета и ни караше да ги учим наизуст. Бяхме петима-шестима, които си взехме изпита по чешки от първия път, по-голямата част от колегите наесен или го влачеха в следващия курс, а имаше и такива, които се прехвърлиха Българска филология. Прескочих за втори курс с тройка, за която бях много щастлив, а завърших с добър четири! Като си помисля само как аз самият по-късно преподавах, как сега се преподава чешки, нашето обучение е било срам за Софийския университет, ама нейсе! Чешкият никак, ама никак, не ми харесваше, твърдо бях решил, че ще напусна и наесен ще кандидатствам тогавашния ВИТИЗ, но се случиха случки, които промениха намеренията ми. Първо, поради бременност, трябваше да избързаме със сватбата с моята Татяна, а когато си семеен вече носиш и отговорност за жена и дете, не можеш да си фантазираш. По-съдбоносно се оказа, и слава тебе, Господи, запознаването ми с Прага! През лятото на 1967 година десетина колеги ни изпратиха на езикова практика в столицата на Чехословакия за цял месец! Влюбих се в нея и това се оказа огромна, взаимна любов за цял живот. Нали можеш да си представиш шока на едно ококорено момченце от малко двуетажно градченце, решило, че е хванало бога за шлифера, защото следва в София, и изведнъж вижда нещо, което само му се е мяркало из европейските филми. Като се почне от гарата със стъклен похлупак, трамваите, съвсем различни от софийските, и многоетажните сгради с живописни фасади (тогава хал хабер съм си нямал от архитектура и стилове), студентското общежитие почти хотел, хората едни такива русички, белички, чистички, спретнати, засмени, а дългокраките чехкини с мини поли... абе шок отвсякъде ти казвам. И отрупаните витрини! А кръчмите? Ами БИРАТА? Още там, на Карлов мост, си дадох дума, че ще го науча аз тоя пусти чешки и ще я завърша тая бохемистика. Добре, че още от следващото лято започнах да работя като екскурзовод с чешки на Слънчев бряг. Общуването с чехи ми беше приятно, макар и със скромни езикови познания, печелех симпатиите им, добри хора наесен ми изпратиха учебник по чешки... на руски, взех и по-сериозно да си пиша домашните и да си уча уроците, всяко лято продължавах да работя все по-успешно като екскурзовод, та без всякакви катаклизми се дипломирах през пролетта на 1970 година. Есента на същата година започнах да преподавам чешки език на хонорар в тогавашния Институт по международен туризъм в Бургас. Е, там вече разполагах и с някакви учебници и помагала, осигурени по туристическа линия от Чехия и от тях, лека-полека, винаги два-три урока преди студентите ми, понаучих прилично чешки. Не казвам научих, този език като чужд, не си ли го подхванал като дете, не си ли живял

там, няма научаване! Продължавам да го твърдя, макар и да живях двайсет и две години в любимата си Прага.

Лесен или труден е чешкият? Какво ти бе най-трудно в изучаването му. Кой те водеше по пътя? Проф. Светомир Иванчев в твоя живот?

Е, аз без да искам слях в едно отговора си на този с предходния въпрос. За компенсация ще отделия по-голямо, заслужено внимание, на моя идол, професор Светомир Иванчев. За този невероятен мъж, специалист, професионалист, човек, мога да говоря само с възторг и респект, какъвто към никого през живота си не съм изпитвал. Замръзвах като го срещах по коридорите на Софийския и Пловдивския (вече като преподавател по чешки) университет, изпотяхах се и заеквах, когато разговарях с него. Моите преживявания с професор Иванчев някога ми се виждаха страшни, но сега ги приемам само като смешни. В тях той се появява основно като препятствие, което аз трябва да преодолея, но има и случаи, в които неговото отношение към мен ме е ласкаело, а от последната ни среща разбрах, че той всъщност ми се е радвал, затова и беше толкова строг към мен и е бил искрен с похвалите си за успехите ми като преводач.

Срещите ми с професор Иванчев са в два „сезона“. Първият – преподавател и студент, вторият – като мастит преводач и новобранец. За първия можеш подробно да прочетеш в книгата, която издадох за него колегите от „Бохемия клуб“. Накратко само ще спомена, че имах драматични преживявания заради старобългарския, който той ни четеше и драматичното вземане на изпита от моя страна. Не че не съм бил подготвен, напротив, бях за абсолютна шестица. Професор Иванчев явно е направил последен опит да ме накара да се осъзная какво умея и да ме тласне към научна работа. От тогава изпитвах ужас да не го срещна. Вторият „сезон“ на срещите ми с професор Иванчев е след моето завършване, вече по други поводи и с други емоции.

Първите ми стъпки като преводач на чешка художествена литература.

Изчел съм всичките преводи на Светомир Иванчев – от „Швейк“ на Хашек, през целия Чапек, та до „Празниците на кокичетата“ на Храбал и за мене той е безспорен талант и огромен авторитет. Годишите са осемдесетте. Аз съм превел вече две-три книжки и се виждаме на всеки преглед на преводната литература, организиран от Съюза на преводачите в България. След официалната част следваше коктейл, оформяме се по групички, ние, бохемистите около него. Професорът спомена, че е време някой от нас, младите, да се заеме с Владислав Ванчура. Пак аз, защо не Вие, професор Иванчев? Той е толкова труден за превод. А той: А не, аз съм вече стар, трудно ми е (а да е бил на шейсет и..., пък аз, нахалният, продължавам да превеждам и след седемдесетте си!), вие – младите, сте длъжни и прочее. Приех го като предизвикателство. А и бях млад, напорист, убеден, че туй го мога. Реших да опитам. Дори тогава имах амбициите да превода едва ли не целия Ванчура, та затуй и започнах от първия му роман – „Хлебарят Ян Мархоул“. Излезе книгата, не липсваха и емоции, и смешки около нея, но тях ги подминавам. Искам само да споделя радостта си, че професор Иванчев ме похвали. Това ми стигаше. Продължих с „Капризно лято“, последваха похвали и награди, взех да добивам самочувствие, че туй наистина го мога. Събрах и необходимите страници превод, за да кандидатствам за член на Съюза на преводачите в България. Трябваша ми и двама поръчители, вече членове, със същия език. Единият беше ясен – Янко Бъчваров (светла му памет!), бяхме приятели, обичахме се, той вярваше в мене. Написа ми той препоръката, а втора? От кого? И пак Янко: „Помоли Професора“. Набрах кураж, пак съм в София, отивам в Университета, намирам Професора и хъкката-мъкката, бихте ли ми станали поръчител. „А, не!“ – първа реакция, „Веднъж, по партийна линия, ме накараха да стана

поръчител на една другарка с една единствена книжка, такъв срам бях, като видях превода ѝ, и се зарекох, не, повече никому не ставам поръчител“. Аз мълча и сто пъти ставам пишман, че съм го помолил. „Но на Вас, Самоковлиев, ще стана“ – продължи той. „Напишете си препоръката и ми я донесете, да я подпиша. И бъдете по-скромен.“ Сам да си я напиша ли? Как така? „Спокойно – казва ми София Несторова (светла ѝ памет и на нея!), с която бяхме при Професора – ще видя какво е писал Янко и ще ти я напиша аз“. Речено-сторено. Написа ми Соня препоръката, пак заедно, отиваме при Професора да я подпише. Взема той листа, почва да чете, вдига глава и вика: Самоковлиев, нали Ви казах, по-скромно?, пък аз: А, тя София Несторова я писа, професор Иванчев!, а Соня: Ами аз преписвах от Янко Бъчваров! Голям майтап! Професорът продължава да чете, след хвалебствията има препоръка (основателна и до днес!) да съм по-взискателен, по-прецизен и нещо такова, Иванчев вдига глава, казва: Това вече е добре!, и слага подписа си.

Финалният епизод от втория сезон се разигра в Чехословашкия културен център в София, без нито той, нито аз да подозираме, че срещата ни е последна. Трябва да е било в пряното начало на така наречения преход, чехите и словаците още не се бяха развели. Бях поканен за член на жури за конкурса за млади преводачи. Бяхме си свършили работата с колегите, връчихме наградите и на чешка бира и солети подхванахме с присъстващите лежерни разговори. Не помня с кого сме си бърбали, по едно време идва професор Иванчев и слага ръка на рамото ми. Сякаш ме удари ток! Ей, богу, продължава да се притеснявам от този човек, и туй то! А той, усмихнат, подхвана такива приказки за мен, че аз наистина, скован от тока в рамото, онемях! Бил съм негова гордост. Не можех да повярвам! Това същият човек, от когото аз треперех и пред когото онемявах ли е? На всичкото отгоре ме нарича хубавец, за каквото никога не съм се мислил. За тебе лъжа, за мене истина, пак умрях от срам.

Светла му памет на професор Иванчев! Ако гледа някъде там отвисоко, дано е доволен от това, че продължавам да превеждам.

Какво ти даде общуването с чешката култура? Какво е Чехия и чешкият език за теб?

Какво ми е дала чешката култура ли? Вероятно всичко положително, което съм изградил в себе си. Като изключим генетичните ми заложби и семейното ми възпитание, всичко останало дължа на чешката култура. За щастие съм дарен с качество да подминавам негативното и да попивам всичко положително, което срещам и ми харесва. Като започнем от културата на общуване в обществото. Докато в България бях другаря Самоковлиев, дори и за студентите си чужденци, били те от Африка, араби или гърци, то в Чехия ми се отваряше душата като ме наричаха „пане Василе“ или „млади пане“. Харесваше ми учтивостта и любезността на чехите, възпитани да поздравят, да благодарят, да се извинят. Допадаше ми и тънкото им чувство за хумор. Общувайки с туристите си като екскурзовод, научавах страхотни вицове, които после с радост разпространявах. При постоянните ни гостувания в Прага много се забавлявах и се смеех като гледах забавните им предавания по телевизията. Сега и там нещата изпростяха, но не и така драстично като у нас. Липсва ми и онзи фин, деликатен хумор, на който се възхищавах.

Обикнах чешкото кино. По време на следването, в края на шейсетте години се заговори за чешкото „чудо“ в киното, в Чешкия център гледахме филмите на Менцел, на Форман, на Кахиня, а като гостувах в Прага обикалях кината, включително и в периферията на града, за да гледам всички чешки филми, които се прожектираха. Във връз-

ка с това да споделя и радостта си, как чаках на опашката, за да си купя билет или сладолед. Чинно един зад друг, никой не се и опитва да изпревари другите, нещо коренно различно от това, което ми се е налагало да преживея у дома в годините на опашките. Докато живеяхме в Прага, повече от двайсет години, изгледах всички филми на споменатите режисьори, както и на младите Ян Сверак и Ян Хржебейк, някои по много пъти, я по телевизията, я на диск, купих си дискове с всички най-добри чешки филми за последните петдесет години. Не пропусках да видя и най-нашумелите театрални спектакли. Слабост ми бяха представленията в „Чинохерни клуб“. За съжаление не мога да кажа, че съм следил съвременната чешка литература и че съм открил за себе си нови фаворити. Останах си при върховете на големите майстори като Ванчура, Шкворецки, Парал и Храбал.

Какво е за мен Чехия ли? Ами втора, духовна родина. Целият ми съзнателен живот е свързан с нея. Отново намирам за свой огромен късмет, че прекарах в любимия си град Прага повече от двайсет години, че станах чешки екскурзовод и така научих още повече и за историята на страната, и за културата ѝ. Пропътувах я надлъж и шир, видях невероятни природни красоти, кипри градчета, прекрасни замъци. Ако имам години пред себе си, бих продължил да пътувам из Чехия. Чрез екскурзоводството си в Чехия и на остров Корфу в Гърция спечелих за приятели прекрасни хора от всички социални слоеве, с които и до ден днешен съм в постоянен контакт.

Годините в Чехия промениха и отношението ми към чешкия език. Споменах за негативизма си към този език, който ми се падна, за да ми стане професия. От него отдавна няма и помен. Обичам го, наслаждавам му се, ползвам го с лекота. Та, благодарение на него, съм изпитвал стопроцентната наслада от общуването си с чешката литература, с чешкото кино, с чешкия театър, с прекрасните си чешки приятели.

Не обичаш генерализациите, но какви са чехите според теб, как се вписваше в живота на Чехия, как се променяха познанията ти и отношението ти към тази страна и култура?

Прав си. Тъй като и като преподавател, и като екскурзовод, а и като емигрант съм общувал с какви ли не хора, от какви ли не националности. За мене те са били просто хора, качествени или не чак толкова. С чехите беше малко инак, имаше развитие. До емиграцията ми в Прага ги надценявах, виждах само положителното – доброто възпитание, вежливостта, общата култура. Навярно, защото общувах само с добри хора. Когато обаче заживяхме в Прага и ежедневно ги наблюдавах, но най-вече като ми се налагаше да контактувам с какви ли не хора като екскурзовод на Корфу, открих неща, които не ми са по вкуса, които мога да класифицирам като странни (за нас!) черти на националния им характер. Имам и обяснения, които казвах и на туристите си българи, руснаци или гърци. Просто чехите, казвам, са имали късмет на съседи и „поборители“. Немците са ги научили на ред, дисциплина, хигиена, организация, вежливост. Но и затварянето си в черупка. „Моят дом е моята крепост“ – това обяснява поведението им. От еврейските си сънародници пък са се научили да ценят парите и да не ги пилеят за глупости. Все неща, които ти помагат да общуваш по-лесно с околния свят. Е, ама било фалшиво, неискрено, пресметливо. Да, така е, но аз предпочитам фалшивата любезност пред откровената просташина. Друга характерност. Типичният чех не отговаря веднага на въпрос, който изисква отговор „да“ или „не“. Следват приказки от рода, „не знам, ще си помисля, може би, ще видим...“ А когато по телефона трябва да ти дадат отрицателен отговор, няма да го чуеш. „Оставете телефона си, ние ще Ви се обадим.“ Ти диктуваш и много добре знаеш, че никога няма да ти се обадят, дори си сигурен, че не са и

записали, това, което им диктуваш. И още нещо. Пак говорим за типичното, нали? Когато на българина му се налага да потърси чужда помощ и я получи, той се чуди как да се отблагодари с щедри жестове, често след това се стига и до чудесно приятелство. При чехите няма такова нещо. Те влагат внимание, жестове и подаръци, за да им свършиш работа, стане ли на тяхното, на мига те забравят. А когато им даваш нещо, просто ей така, за да изпитаеш удоволствие от даването, те отказват да го приемат, защото нямали какво да ти дадат. Тоест, хора на бартера. Няма ги нашите широки роднински и приятелски контакти, просто са други. Натрупаните ми впечатления са много, трябва да ти приказвам с часове. Без да обиждам никого, просто констатирам, но не мога да не спомена честата ми среща с ксенофобия. Чехите са най-пламенните кучкари в Европа. Те обожават кучетата, ако видят паднал човек на улицата, спокойно ще го подминат, но ако е куче, ще се струпат тълпи. Изключително толерантни са към инакополовите, но към циганите си и към чужденците не крият неприязънта си. Изпитвал съм я и на собствения си гръб. Естествено, не от чехи, от чехачци. Това е чешко деление, което аз харесвам. Нормалният човек е чех, дребната душа чехачек. Затова и винаги съм казвал: Обичам чехите, не понасям чехачците. Та, докато работех на Корфу, ми се е случвало да чувам зад гърба си от някой чехачек: „Някакъв българин ще ми каже...“ За щастие един или два пъти. Хиляди пъти повече съм се радвал на възхита и благодарност.

Разкажи за гражданското сдружение „Възраждане“ и списанието „Българи“, каква роля изпълняват те за приобщаване на българите, живеещи в Чехия?

Сдружението „Възраждане“ обединява българи, живеещи в Прага. Основно това са хора на изкуството, певци и музиканти от Народната опера, художници, филолози, предприемачи. Сдружения на българи има в цяла Чехия, в градове като Бърно, Острава и други. В Прага те са няколко, които за съжаление не поддържат особено добри отношения. Клеветят се, създават си излишни конфликти. И да ги питаш защо? Навярно е характерно за българите в чужбина – всяка коза за свой крак. Жалко...Аз се радвам, че попаднах сред нашенци в сдружението „Възраждане“. Дълга го на неговата дългогодишна председателка, невероятната Мария Захаријева и списанието „Българи“, на което тя е дългогодишен главен редактор. Запознахме се на мероприятие на Българския културен институт в Прага, тя поиска да вземе интервю от мен, после ме убеди, че бих могъл да разказвам на страниците на списанието за преживяванията си в Чехия и така повече от десет години все написвах по нещичко. Възхищавам се на Мария, намирам много общо в отношението ни към света и околните. Родена е във Варна, (сиреч морски човек), завършила е АМТИ в Пловдив (друга допирна точка), пее в хора на Народната опера, притежава невероятен усет към българския език и безспорен журналистически талант. Много съм ѝ задължен. Написах текстове, които се радваха на вниманието на читателите и са толкова много, че мога да ги събера и в немалка книжка. За двайсетте години в Прага се запознах с изключително интересни личности – чехи, руснаци, словаци, гърци и най-вече българи. Мисля, че не съм посрамил името на България, напротив. Неволно станах и лице на българската диаспора. Случеше ли се да поискат представител на българите в Чехия, Мария винаги предлагаше мене. Осем години бях член на комисията за работа с малцинствата в Чехия към Министерството на културата, снимаха ме и записаха изповедта ми за чешкия проект „Паметта на народа“, тропосаха портрета ми на изложба, пак за малцинствата по проекта „Живеят сред нас“, и то в центъра на Прага, в прочутия пасаж на фамилията Хавел „Луцерна“, давал съм интервюта и за Чешкото радио, мярнах се и в документалния филм за актрисата Вилма Цибулкова като нейн добър приятел. Помагахме с Татяна на Мария и за празниците на децата от недел-

ното училище, организирано от „Възраждане“ – друга инициатива на Мария Захаријева, която заслужава адмирации. Училището става все по-популярно сред младите българи в Прага, които не са никак малко, а броят на децата постоянно нараства. Последните няколко години, преди да напуснем Прага, аз бях Дядо Коледа, а Татяна – Баба Марта. Голям майтап! Но пък си заслужаваше, децата много ни се радваха, а родителите се забавляваха и ни запомниха с добро. Помагах на Мария да каним за организирани от сдружението ежегодни празници на българската култура имена като Теодосий Спасов, Бойка Велкова, Йорданка Христова, Надка Караджова (светла ѝ памет!), Божана Апостолова, Бойка Асиова. Поемах задължението да им покажа Прага, което аз вършех с удоволствие и със задължителни бирени почивки. Това положи началото на приятелства, които поддържам и до днес. Общувах и с другите български сдружения, много ми се искаше да помогна да се обединят в една обща асоциация, която много би помогнала за утвърждаването на българското присъствие в Прага, но уви, така и не успях. Вероятно навсякъде е така с българите в чужбина, което е твърде жалко. Но подобни отношения забелязвах и у почти всички други малцинства. Единствените, които поставяха на първо място националния си произход и държаха на единството си, бяха гърците, едно сдружение за всички гърци на територията на Чехия и толкоз! Достойно за уважение.

Дълги години си бил екскурзовод в Слънчев бряг, Прага и остров Корфу на чешки, гръцки, руски групи? Какво ти даде тази работа? Това школа ли е за един преводач?

Екскурзоводството е следващият голям късмет, свързан с раждането ми край морето – в Поморие. Ако се бях родил и расъл някъде далеч от него, едва ли щях да стана екскурзовод, туристи в годините на моята младост имаше най-вече по крайбрежието на морето, а Слънчев бряг е на по-малко от двайсет километра от Поморие и даваше хляб на много поморийци. Генералният му директор тогава също беше помориец, Лефтер Василев, достоен мъж с изключителни качества на ръководител, изграждането и утвърждаването на прочутия ни курорт се дължи в голяма степен на него. Пропъждам мисълта за това как е съсипан, осакатен, изроден, как изглежда сега раят на младостта ми. Става дума за края на шейсетте години. Все още нямаше достатъчно квалифицирани екскурзоводи, Институтите по туризъм в Бургас и Варна тъкмо прохождаха, за екскурзоводи през лятото с езици като чешкия и полския например вземаха хора от кол и въже, както се казва, важното беше да поназнайват езика. Баща ми работеше на Слънчев бряг, вече споменах, станало дума, че следвам чешки език и Лефтер Василев му казал непременно да ме изпрати в комплекса и да се залавям за работа. Годината беше 1968-ма, аз съм едва втори курс, с тройка по чешки. На всичкото отгоре трябваше да преживея и августовските събития с танковете в Прага, да не се впускам в подробности. Никак, ама никак не ми беше лесно. Но пък се случи най-важното – открих себе си! Вродената ми артистичност, любознателност, лъвското желание да съм център на внимание, намериха своето място. Нали исках да ставам артист? Че тази работа тук ми дава много повече от една сцена! Имам си публика, импровизирам по зададена тема, а и виждам грейналите лица на зрителите и слушателите си, радвам се на оценката и благодарността им, какво повече? Желанието ми да превеждам дойде доста по-късно, вече се бяхме преместили с Татяна в Пловдив. А че работата ми като екскурзовод ми е помагала като превеждам, не подлежи на съмнение. Най-вече с годините на Корфу. Всяко лято обслужвах по над три хиляди туристи, чехи от всякакви социални прослойки, навлизах дълбоко в разговорния чешки език, разпознавах диалекти, обогатявах езика си с тънкости, с реалии, с опознаване чертите на чешкия национален характер. Без всички тези

натрупвания едва ли щях да мога да превеждам Храбал, Шкворецки или Вацулик. Убеден съм, че с познания по езика само от учебници и книги не може да се превежда.

Превел си към 30 книги от чешки? Какъв бе подтикът да превеждаш? Кое определя изборът ти на книга и автор за превод? Коя беше първата преведена от теб книга? Какво бе усещането?

При мен нещата обикновено просто се случват, без особени планове и стратегии от моя страна. Единствено, за да стигна до художествения превод, за да ми се даде шанс да се пробвам мога ли или не мога да превеждам, положих доста усилия. Много ми се искаше и това да опитам, чувствах, че го мога. През седемдесетте години се бях увлякъл по книгите на Парал и Храбал. За Храбал знаех, че още не съм готов, в чешкия все още не бях стигнал до дълбоките му води. А Парал ми се струваше много мой човек, разбирах го, усещах го, вярвах, че мога да говоря от негово име на български. В Пловдив по това време имаше едно доста авторитетно издателство – „Христо Г. Данов“, което издаваше преводна литература. Направих всичко възможно да си създам контакти с редакторите, търсех общи приятели, дори намерих отговорни другари, които познавах, защото съпровождах като преводач всички гости на управляващите в Пловдив от побратимения град Бърно, да убедят директора, великолепния поет Петър Анастасов, да ми даде шанс да пробвам силите си. Е, получи се! И пак късмет. Възложиха ми криминален роман, написан с ирония към жанра и с тънко чувство за хумор. Съвсем по моя вкус. „Самотния мъртъв мъж“ от Вацлав Ербен. Преведох го с голяма радост. За редактор предложих София Несторова (светла ѝ памет!) и това бе началото на нейната кариера като блестящ, ненадминат редактор, а и началото на нашия неповторим приятелски тандем.

Излизането на книгата за мен беше истински празник. Толкова бях щастлив да видя името си изписано, а и да зарадвам родителите и приятелите си. Не си спомням, но май за половината си смешен хонорар купих бройки от моето издание, които щедро раздавах с автограф. А и направих голям купон у дома, на който поканих всичките редактори на издателството. Лично им връчих покани, всяка една уникална. По онова време преподавах български език на нигерийци. Раздадох сгънатите, разчертани картончета на десетте си студенти и им диктувах забавния текст, който бях съчинил за поканите. Всичките бяха пълни с грешки, получавах се и двусмислия, от което моите гости бяха в луд възторг. Като се събрахме около трапезата у дома, всеки прочете своята и падна голям, ама голям смях.

Емоционално изживяхах и следващите си преводи за „Хр. Г. Данов“, още повече, че вече превеждах предложени от мене книги – „Младият мъж и белият кит“ на Парал и недовършения роман на Карел Чапек „Животът и творчеството на композитора Фолтин“. По мое предложение излезе и „Хлебарят Ян Мархоул“ на Ванчура в „Профиздат“, по поръчка на „Народна култура“ преведох „Капризно лято“ на Ванчура, но с промените и нахлулият повсеместен хаос след 1990 година хумористичното романче на Ванчура излезе по-късно в „Малка чешка библиотека“ на Бохемия клуб. Всички споменати заглавия са на автори, които обичам и съм ги превеждал с хъс и удоволствие. Явно това си е проличало, защото бях забелязан от колегите, не закъснях и отличията. Безкрайно бях поласкан и от наградата „Пловдив“ за „Капризно лято“ на Владислав Ванчура, за същата книга получих и награда на СПБ за най-добър превод за годината.

С това вълненията около преводите ми май приключиха. Защото преведох за издателство „Народна култура“ три заглавия на Владимир Парал, после и „Шегата“ на Милан Кундера, които поради ред обстоятелства така и не излязоха. Тези книги видяха

бял свят по-късно в други издателства, благодарение на приятелите бохемисти. И пак ако не бяха Анжелина Пенчева и най-вече инициативната Ани Бурова, моите преводачески изяви щяха да приключат и да си останат в историята на двайсети век.

Какво е преводът за теб? Имаш ли своя дефиниция за превода?

Какво ли? Според времето. В началото казвах, че е страст, по-късно, като си дадох сметка колко труд и познания влагаш, а в замяна ти дават жълти стотинки, твърдях, че е тиха лудост. Но винаги беше различно. В началото търсене на самия себе си, по-късно авантюра, пътешествие в друг свят, в чужда кожа, удоволствие от добре свършена работа. Последните две десетилетия приемам преводите си като израз на дълг, на съпричастност към колегите бохемисти, които искат и успешно запълват празнините в общата картина на чешката литература на двайсети век, защото под нежния натиск на Ани Бурова преведох отлагани с годините прекрасни книги от прекрасни автори. По същото време, с добрите си намерения да помогна, когато мога, си навлякох и беля. Допуснах да бъда въвлечен в търгашки игри и да превеждам автори, за които чешкото Министерство на културата дава грантове, но на мене те съвсем, ама съвсем, не ми бяха по сърце. На всичко отгоре книгите излизаха без да минат през редактор и това личеше. Така за мене преводът стана обида и срам. За да се опомня и да изкупя греха си към гилдията, ме тласна наглостта на издателя. С името ми на утвърден преводач успях да пробие на чешкия фронт и да взема всяка година по няколко гранта за двете си издателства. Без да ме пита, той си позволи да сложи името ми като редактор на една от книгите, а това ме потресе. В гнева си проумях, че съм бил глупак да превеждам автори, които не ми харесват, да помагам на хитрец да печели за сметка на моя труд и приключих скандално контактите си с въпросния издател. Върнах се към Бохумил Храбал и „Колибри“. Прав е народът, като казва: всяко зло за добро...

За дефиниция: що е превод? – най-много ми допадат думите на Нели Христова, която казва, че той е „възторжен мазохизъм“. Ще добавя само, за да му се отдаде човек, са нужни искрена обич, задълбочени познания за родния език и за езика, от който превеждаш, старание, почтеност, прецизност... и най-вече талант.

Превеждал си класици на чешката литература – Чапек, Ванчура, Кундера, Храбал, Парал, с какви проблеми се сблъска при превода? Кое е характерно за езика и стила на всеки един от тях?

Отговорът на този въпрос е за цял голям докторат. Да беше ме попитал по-рано, та и аз сега да турна отпреде си някоя титла. Не ми трябва, шегувам се. Накратко. В чешката художествена литература след Ярослав Хашек и неговия „добър войник“ господстват два равностойни типа чешки език – книжовен и разговорен. Всеки писател е сам за себе си уникален, всеки борави различно с двата типа. Разговорният чешки е най-големият проблем за всеки преводач от чешки език, защото ние нямаме еквивалент. Карел Чапек пише само на литературен език, в крак с останалите във времето европейски писатели. Точен, ясен, прецизен, изцяло литературен. С него ми беше най-лесно – както нареждах кубчетата в детската градина. С Ванчура ми беше най-трудно, макар и той да не ползва разговорния чешки. В изказа му срещах една неповторима смесица от библейски, поетичен, изтънчен и метафоричен език, борех се за всяка една думичка. Езикът на Кундера е прецизно литературен, с леки намеси на разговорния като белези на социалната принадлежност на героя, не ме затрудни. Най-голямо удоволствие ми достави Парал. С лекота го превеждах – кратки изречения, езикът изцяло разговорен, за

мене добре познат, ироничен, остроумен. А Храбал ми е любимецът и гордостта. Като го чета, все едно го слушам, докато си пия бирата с него в любимата му кръчма „У златехо тигра“, сиреч „При златния тигър“. Така ми се иска да звучи и на български, към това съм се стремял. И неговият език е изцяло разговорен, но придружен с една неповторима негова си поетика, която буди възхита. Потокът на речта му те увлича, тя те залива, не можеш да я спреш. Не случайно в ортографията си ползва предимно запетаи, в „Уроци по танци за възрастни и напреднали“ има една единствена точка, след петдесет страници, съвсем накрая на новелата. Това най-вече ме затруднява, много внимавам да остана в потока, да се нося по бързеите му, да се отпускам в широките му води, да си поемам въздух като стъпя на брега.

Как работиш, каква предварителна подготовка извършваш преди да пристъпиш към даден превод? На какво се стараеш да бъдеш верен?

Уж нямам предварителна подготовка. Не съм от преводачите, които преди да започнат да превеждат книгата изчитат всичко за автора ѝ и за нея. Аз работя на парче, иначе няма да ми е интересно. Прочитам първите пет-шест страници от книгата, независимо дали съм я чел или не, и сядам пред компютъра. Продължавам по същия начин. А като се замисля, май не е съвсем така, зависи от автора. Докато превеждах „Маркета Лазарова“ на Ванчура, препрочетох сума притчи от Стария завет, препрочетох разкази на Георги Райчев, Светослав Минков, Йордан Йовков и си записах думички и изрази, някои от които после вмъкнах на подходящо място. Сега пък, когато се върнах към Храбал, изчетох всички преведени досега негови текстове, включително и моите, подчертавах си отделни думички, повтарящи се изрази, извадих си ги на голям лист и като се появяваха в текста, поглеждах към него.

На кого бих могъл да бъда верен, ако не на автора? Стремя се да уловя духа на изказа му, да намеря адекватен еквивалент на закачките и посланията му, да съхраним богатството на езика му. Спазвам изразните му средства, ортографията му, рядко от едно изречение правя две или от две едно. Когато не мога да намеря еквивалент на ярка, остроумна чешка реалия, обичам в подходящи случаи да вмъкна ярка, остроумна българска реалия, за да остана верен на общото звучене на текста.

Какви опасности дебнат един преводач по пътя му, как избягва капаните на „предателската леснина“? Кога разбираш, че си успял?

Не знам какво имаш предвид като „предателска леснина“ и нейните капани. Сигурно са за младите, начинаещите, които не познават добре езика, най-вече фразеологията му и стигат до буквализми. От фразеологизмите най-много се пазя. Не знам ли нещо със сигурност, питам, разпитвам. Това, че имам много чешки приятели, винаги ми е помагало. Не разбирам кога съм успял, кога не съм, другите трябва да кажат. Де да беше като с кулинарните ми изпълнения – ометената чиния и лъсналите очи ясно го показват. Мисля, че съм си свършил добре работата, когато чета превода си с лекота, не се препъвам, а и намесата на редактора ми е съвсем скромна и напълно уместна.

Каква е ролята на речника и на редактора при превода? За кои от редакторите на твоите преводи си спомняш?

Не мога да си представя преводач без речници около него, а издаден превод без редактор е светотатство. За съжаление сега гъмжи от лошо преведени книги и аз си

мисля, че вината не е у преводача, а най-вече у пресметливия издател, който пести от редактори. И аз имам голям грях, че допуснах да излязат преводи с моето име, без да минат през редактор. За първите две дори не подозирах, разбрах след като книгите излязоха. За третата настоявах да мине през редактор, по понятни причини тази работа е била възложена на млада, неопитна дама, която, за да си пише заслуги, обяви превода ми едва ли не за неграмотен, а намесите ѝ, които видях едва след излизането на книгата, показваха всъщност нейната некомпетентност. Бях изумен, но силно се надявам, че подобни особи нямат бъдеше в българското книгоиздаване. Това бе единственото ми негативно усещане за чужда намеса в мой превод без мое знание, което няма как да допусна да се повтори. Инак имах огромния късмет още от самото начало преводите ми да минават през опитни и талантиливи редактори, от които много научих. Навремето, след работата на редактора си, аз виждах неговата намеса, при спор двамата търсехме приемливо решение. След това преводът се четеше и от редактора на издателството. Така се запознах с Недялка Христова и Иван Вълев, от които винаги имаше какво да се научи. С благодарност си спомням и за общуването си с Надя Чекарлиева и Катя Витанова. Много дължа на София Несторова (светла ѝ памет, много ми липсва приятелството ни!), на Владимир Пенчев, но най-вече на Анжелина Пенчева. Възхищавам се на опита ѝ, на усета ѝ към езика на отделния автор, към богатството на българския език, на безспорния ѝ ярък талант. И ако преводите ми понякога се оценяват високо, знам че сериозна заслуга за това имат и моите редактори. Без тяхната намеса, преводите ми щяха да дават повод за насмешка и радост на завистниците. Признавам, лош машинописец съм, преводите ми пъкат от технически грешки, поправам ги, чета текста си по няколко пъти, но не ги виждам всичките, след мене чете и поправя жена ми Татяна, дори и тя, проверила през живота си хиляди тетрадки писмени работи на учениците си, не успява да улови всичките. Признавам, небрежен съм! Цар съм на смешните грешки и пропуски. В първия си превод „Самотният мъртъв мъж“ на Вацлав Ербен пропуснах цяла глава – виждам лято, превеждам есен, виждам хандбал, превеждам баскетбол, виждам трийсет, пиша шейсет?! Абе... Още като кандидатствах за член на тогавашния Съюз на преводачите, и двамата ми поръчители, светла им памет, професор Светомир Иванчев и Янко Бъчваров, в препоръките си подчертаваха, че трябва да съм по-прецизен. Старая се, ама не мога да надскоча себе си. А пък и грешки прави всеки, нали заради такива като мене са предвидени редактори и коректори? Да са живи и здрави, на мене винаги ще ми трябват. А иска ли питане каква е ролята на речника? Ами че – неизбежна, огромна, бих казал. Колкото и добре да владееш чуждия език, винаги ще се намерят думи и изрази, за които не си и чувал. Търся ги в двутомния Чешко-български речник, не ги ли открия – в Академичния речник на чешкия език. Често поглеждам в Чешко-българския речник и заради разнообразието от синоними на преведената дума там. Но най-често посягам към синонимния речник на Любен Нанов, мисля, че той ми е, и ще ми бъде, най-добрият помощник.

Превеждал си и Иржи Менцел. Какъв човек бе той? Разкажи за приятелствата си с чешките интелектуалци. Имаш ли кореспонденция с тях?

Срещите ми с Иржи Менцел, този невероятен режисьор, артист и най-вече човек, са определено най-силното ми преживяване покрай чешкия език. Е, като устен преводач на „Златния Орфей“ и на „Златната ракла“ в Пловдив съм общувал с много известни актьори и звезди на чешката естрада, радвал съм се и на гостоприемството им в Прага, но че ще се срещам и ще си пия питието с любимия си режисьор, когото обожавам и чиито филми съм гледал по няколко пъти, не бях и помислял. Вече споменах, че

при мене нещата просто се случват. Приятели българи ме поканиха на Храбалови дни във вилното селище Керско, където и Бохумил Храбал е имал вила. Сред гостите на тържествата беше и Менцел, че как без него! Случайно го видях сам, запrikaзвах го, като му казах, че съм български бохемист и че имаме много общи реализации на творби на Ванчура и Храбал, вие ги снимате, казвам, а аз съм ги превел на български език. Споменах „Капризно лято“ и „Обслужвал съм английския крал“. Още като чу, че съм българин, лицето му грейна, веднага заяви, че обича България и че има прекрасни приятели там. Подхванахме приказка за Рангел Вълчанов, за Рашко Младенов, за Иван Бърнев, за постановките му в Сатиричния театър. Помолих да се снимаме заедно и преливах от щастие, че ще мога да се хваля с тази си среща. Идеята ми да превода автобиографичната му книга „Капризни години“ дойде малко по-късно: бях на гости у любимия си издател Раймонд Вагенщайн, в кабинета му, сред книгите на полицата над главата му видях биографичната книга на Никита Михалков, изпросих си я подарък и така разбрах за поредицата на „Колибри“ „Амаркорд“. На мига предложих на Рони да преведа книгата на Менцел.

Когато бях готов с превода, чрез асистентката му си уговорих среща с Менцел, да поговорим, да го попитам за това и онова. Видяхме се в едно кафе близо до дома му, където той обикновено провеждал срещите си. Припомних му Керско, той уж се сети, поне даде вид, и заговорихме за книгата. Обясних му какво представлява поредицата „Амаркорд“ и че съм безкрайно щастлив, че книгата му ще излезе в България в мой превод. Аз се хваля колко съм щастлив, той пък постоянно благодари, че съм предложил книгата му за превод. Когато я пишел е знаел, че го прави за чешкия читател, и през ум не му е минавало, че ще се появи интерес и извън Чехия, и то в България, която той... И пак за приятелите в София, за спектаклите, за Храбал и прочее. Той пиеше бяло вино, аз бира. Втората ни среща, на същото място, беше, за да го помоля да напише предговор за българския читател. Прие с удоволствие, пак той вино, аз бира и така. И още две вечери заедно в София, когато гостуваше на „Синелибри“. Тогава ми направи и подарък, който ме трогна и на който все още се радвам. Подари ми авторския си хонорар, с който аз по-късно си купих нов лаптоп, този изпод който се редят и тези думички. Не очаквах, смутих се, възразявах, но се и зарадвах, а той ме убеди, че го прави от сърце, че, ако не съм бил аз, сега нямало да е в София, да държи в ръка книгата си на български език и да я подарява на приятеля си Иван Бърнев. По-трогателни слова и помил жест като оценка на преводаческите ми старания не съм преживявал, няма и да преживея. Невероятен жест от невероятен човек! Толкова обикновен, естествен, земен, мил, сърдечен, откровен. А като си помисля какво има зад гърба си, защото от книгата му знаех много за него, бях разбрал, че е невероятно скромен и великодушен. При стагнацията след 1968 година чешките другари и завистливите колеги така са стъжнили живота му, лишили са го от невероятни възможности за творческа реализация и в Чехословакия, и в чужбина, споменава кои и как са му пречели, но без капка злоба, без омраза, без оплюване. Естествено поведение на истинския голям талант. Жалко, че скоро след срещите ни се разболя и по-късно ни напусна. Много ми се иска сега да си пие виното с бай Храбал в някоя от райските кръчми! Дано...

От предишните години, когато комуникацията отдалеч беше единствено с кореспонденция, за радост ми останаха писма от Парал, от Кундера и от Ладислав Фукс. А, и една прекрасна цветна ваза чешки кристал от писателката Валя Стиблова, когато ѝ бях на гости в кабинета, във Виноhradската болница, за да ѝ подаря превода си на книгата ѝ „Скалпел, моля!“ Така или иначе, общуването с представителите на моята генерация ми носеше радост, с младите – недоумение. Колко жалко, че Карел Чапек, Владислав Ванчура и Йозеф Шкворецки са в други измерения. Как ли биха реагирали на желанието

ми да се видя с тях? Сигурно нямаше да ме разочароват, защото, който си е читав, си остава читав, където и да е, каквото и да е.

Както и да е...

Преподавал си чешки език в Пловдивския университет и български на чужденци в Медицинска академия. Какво се стремеше да предадеш на студентите си, какво ти носеше контакта с тях? Защо се отказа от преподаването?

В преподаването също открих себе си, и тук намерих своя сцена. И тук сам си бях драматург, режисьор и единствен главен изпълнител. И нещо повече, което при актьорите няма как да се случи – плътна, дълготрайна обратна връзка. Започнах да преподавам чешки през 1970 година, веднага след дипломирането си, в тогавашния Институт по туризъм в Бургас. Много обичах работата си, чувствах се съвсем на място, защото обучавах и изпитвах бъдещи екскурзоводи не само по езика, но и по необходимите познания за тогавашна България и по туристическите маршрути. Изпитите се провеждаха в автобус по пътищата на страната, с преспивания в хотели на „Балкантурист“ и осигурена храна. През летата пък работех на Слънчев бряг като екскурзовод и методист и продължавах контактите със студентите си. Бях много строг в час и на изпитите, а пръв приятел навсякъде другаде. Основната ми цел бе студентите ми да обикнат чешкия език, чешката култура, бъдещата си професия. Радвах се на много обич и уважение, повечето от възпитаниците ми станаха мои приятели и до ден днешен се срещам с тях. Ако Татяна не настояваше да се върнем в Пловдив, който много ѝ липсваше, спокойно щях да си се пенсионирам в Бургас. Но пък едва ли щях да стана преводач, нали? В Пловдивския университет на хонорар преподавах чешки език на първи курс, на първите няколко випуска, трябва да е било края на 70-те и началото на 80-те години. И тук удоволствието бе от общуването със студентите – умни, интелигентни, старателни, обаятелни, които сами си бяха избрали да учат чешки. И тук основно се стараех да ги провокирам да обикнат езика, чешката култура. Водех ги на чешки филми, пусках им на касетофон чешки популярни песни. За съжаление малцина се реализираха като специалисти с чешки език, най-вече станаха преподаватели в същия Университет, учители, журналисти, редактори. И с тях съм досега приятел, гордея се с тях, успешни, талантливи. Лаская се, че съм учил на чешки и двама чудесни писатели – Валентин Георгиев и Красимир Димовски, които знам че ме обичат и ме помнят с добро.

Преподаването на български език на чужденци е друга оперета. Това бе постоянната ми работа, спечелена с конкурс. И нея си я обичах, и с нея се забавлявах. Започнах с групи от Нигерия, после със студенти от различни арабски страни, а от края на 80-те до 1996 г. преподавах само на гърци. И пак късмет, защото покрай тях реших да науча езика на бащиния си род и добре направих. Гръцкият език изцяло промени живота ми, започнах да си вадя хляба с него, вече топъл, бял, с масълце и мед, не като типовия – баят, и преподавателския, и преводаческия.

Отказах се от преподаването заради промяна в качеството на „матрля“ – нивото на студентите страшно падна, от Гърция взеха да идват събрани от кол и въже, а в групите на чешката филология, да ме прощават, имах усещането, че преподавам в курс за фризьорки и маникюристки. Като прибавиш и унизителния хонорар за академичен час... Поканата за работа в Чехия ми дойде дюшеш, иначе, щя не щя, щях да продължавам да преподавам и да дъвча типовия си хляб.

Каква беше атмосферата в Пловдивския университет и как живееха бохемистите там?

За мене атмосферата в Пловдивския университет беше повече от прекрасна! Аз „гастролирах“ там от първите випуски на българска филология, водех упражнения по сравнителна граматика на славянските езици и по славянски литератури. Всички щатни преподаватели бяха много млади, с повечето се познавахме от следването ни, повечето от идващите от София да четат лекции бяха и мои някогашни преподаватели. Аз с никого не се състезавах, никому не пречех, така че се радвах на приятелска, ведра атмосфера и на добри чувства сред колегите. Когато откриха и чешката филология, бях тандем с Янко Бъчваров, с когото се познавахме от следването ни и бяхме добри приятели, той преподаваше, аз водех упражненията. По-късно, когато курсовете станаха пет, поех първокурсниците. За младите бохемисти вече споменах какви бяха в моите очи, имаше една еуфория както у тях, така и у младите щатни преподаватели. Людмил Янев и Величко Тодоров (светла му памет!) организираха празници, посветени на чешки писатели, разиграваха сценки на чешки и какво ли още не, аз няхах отношение.

Какво е Пловдив за теб като духовна територия? Разкажи за приятелствата си с интелектуалната бохема на града?

Пловдив е поредният ми късмет. Обгърнат от неговата неповторима духовност аз започнах да си задавам въпроса кой съм, накъде вървя, какво искам от живота. Като изключим приятелите ми от Руската гимназия и от годините на следването в София, чрез преводаческите си изяви се озовах сред каймака на пловдивските интелектуалци и пловдивската бохема. Помогна ми това, че управляващите другари ме ползваха за преводач при посещения на чешки делегации от побратимения град Бърно. Така попадах на много места във всички сфери на градския икономически и културен живот. Така например често превеждах на гости у „бащата“ на Старинен Пловдив Начо Културата, у художници като Димитър Киров и Георги Божилов-Слона. После, чрез София Несторова, която работеше в Стария град и беше близка с тези велики художници, сядах на една маса с тях, радвах се на симпатиите им най-вече заради активното ми участие в размяна на вицове и лакардии. Навярно с чувството си за хумор печелех симпатии и на други художници, с които се сприятелих и от които имам цяла колекция подарени картини. Притежавам свои портрети и шаржове от Николай Кучков, от Павел Николов и от Тодор Стоилов.

След премиерата на Кукления театър в Пловдив „Ах, този змей“ от Ива Пержинова, в мой превод, станах пръв приятел и с всички куклени режисьори, сценографи, актьори. Пак за мой късмет, половината от тях живеяха в комплекс „Тракия“, където живеехме и ние с Татяна, някои ми бяха дори съседи, врата до врата! Най-напред невероятният режисьор Петър Пашов (светла му памет) и съпругата му Жени, тогава актриса, сега и уважаван професор в НАТФИЗ, по-късно, тогава младата актриса, Живка Дончева – дъщеря на Доньо Донев. Кого ли не сме посрещали, кого ли не съм очаровал с рибните си деликатеси и с миди по поморийски. Доньо Донев в знак на благодарност ми подари карикатурен шарж на Тодор Живков, естествено след промените.

Имах късмет в нашия вход да живее и заместник-директорът на Пловдивския драматичен театър Димитър Лазаров (светла му памет и на него). Станахме семейни приятели и не пропускахме премиера, не липсвахме и на коктейлите след нея. Появиха се и идеи да преведа чешки и словашки пиеси, които да влязат в репертоара на Театъра, дори преведох една от чешки и една от словашки, но уви, до спектакъл не се стигна. За-

това пък моят „Змей“ под заглавие „Смотанякът“ стъпи на сцената на Драматичния театър като музикъл. И пак нови приятели артисти, режисьори, ходене на гости, у нас трапези с поморийска ракия и рибни деликатеси. Създадох си име на кулинар, дори Евгени Тодоров ме споменава като такъв някъде из книгите си за пловдивската бохема, защото с жена си Нери Терзиева няколко пъти, пак по комшийски са ни идвали на гости. Не броя преводачите, след всяка нова моя преведена книга се слагаше трапеза на ниската холова масичка в мъничкото ни апартаментче. В шарения ми букет от приятели липсваха само представители на операта и на балета – нямах такива съседи, а и тяхното изкуство просто оставаше леко встрани от моите интереси. Вече споменах, че при мен нещата просто се случват. Не знам как и защо, но аз, редовият помориец, станах едно от лицата на Пловдив. Поне така смята журналистът Здравко Гълъбов, защото включи интервю и с моя милост във втората си книга „Лицата на Пловдив“.

Член си на СПБ от 1988 г. Бил си председател на Дружеството на пловдивските преводачи. Каква дейност развиваше Дружеството? Какъв бе този хор на „преводачките-подмазвачки“, който ти ръководеше... ?

Да, и с председателството ми просто се случи. Навремето, за да оглавиш Дружество на преводачите извън София, трябваше да си член на СПБ и най-вече на БКП. Всички, които отговаряха на тези условия, вече бяха председателствали – Иван Николов, Иван Вълев, Йордан Костурков. Годината беше 1988-а и, понеже беше времето на перестройката, последното условие отпадна и другарите от Голямата къща, тъй като ме познаваха доста добре като техен преводач, предложиха мене, безпартийния. Трябваше да се опитам да си спомня какво точно съм правил за Дружеството. Като станах негов председател, станах и член на Комисията за наградата „Пловдив“. По онова време бяха премахнали наградата „За превод“, беше обща – „За литература“. Успях да убедя комисията да върнем самостоятелната награда „За превод“. Междувременно, за компенсация, със Соня накарахме поетите Веселин Сариев (светла му памет!) и Недялко Славов, които имаха своя фирма „Салоон“, те да дават годишна награда за превод. Успях да убедя и тогавашния шеф на Отдел „Култура“ в Община Пловдив, Дружеството на преводачите в Пловдив, да дава своя годишна награда за превод – картина на пловдивски художник. Не пропускахме да излезе преводна книга на колега и ние да не ѝ направим премиера. Най-много ми помагаше София Несторова, която, вече споменах, тогава работеше в Управление „Старинен Пловдив“, затова и премиерите ставаха в Балабановата къща. А премиерите ни пък не минаваха без концерт на любимия ни хор „Преводачки-подмазвачки“. Аз бях създател и диригент на Хора. Идеята ми дойде при една от подготовките за традиционния ни новогодишен „Бал на преводачите“. Провеждахме го през януари, за да сме сигурни, че е дошла Новата година. Не помня кой беше първият, трябваше да е било в началото на осемдесетте години. Балът също беше моя идея, но подготовката и организацията вършихме с двете Софии (светла им памет, милите...), Несторова и Василева. Когато решихме да „сформираме“ хора „Преводачки-подмазвачки“, в първите години активно ни помагаше с текстове за песните и Иван Вълев. Събирахме се към осемдесетина души, ангажирахме някой от салоните на известните пловдивски ресторанти, определяхме куверт, украсявахме с наши си лозунги по стените и завесите на заведението, провеждахме конкурси. Спомням си някои от лозунгите: „Преводач – това звучи гордо!“ „Не се навеждай, превеждай!“, „Ний сме преводисти, възторжени артисти!“ От конкурсите помня „Най-гъмжащо синонимно гнездо“, а и „Съсипи родната реч чрез сеч“ – определен текст трябваше да се напише възможно най-неграмотно и простишки. А имаше и конкурси за красота на детайли – за най-буйни мъжки къдрици, като

наградата получаваше най-плешивият, но и съвсем сериозно анонимен, зад едно платно, за най-елегантен глезен. След промените на бала за 1990 година мен ме обявиха за Василевс, сиреч цар, имаше и търг за поста Царица. Незабравими преживявания, едва ли някой от нас на друго място и по друг повод толкова се е забавлявал и така се е смял. А хористките, десетина от най-младите колежки, тръпнеха какви ли текстове пак сме измислили, на кого ли ще се подмазват. Напълно е възможно студентският „Куку бенд“ да са ни откраднали хрумката. Вземаме популярна мелодия и съчиняваме текст, най-вече ние двамата със Соня под псевдоним СамСон, който посвещаваме на колега или някой чиновник, на когото се подмазваме за едно или друго. Толкова бяхме популярни, че Сариев и Славов ни помолиха да се подмажем и на тогавашния ни президент Желю Желев, който гостуваше в Пловдив по време на кампанията си за повторната му кандидатура за президент. Ще цитирам само припева с мелодията на „Пред нас са блеснали житата“:

Президенте наш любими,
превода благослови!
И за туй, че чест стори ни,
наший поклон приеми!

Успехът ни беше повече от огромен, Желев се смя със сълзи, а съпругата му не се стърпя и поиска да изпее пред Хора соло няколко руски частушки.

Наричат те „българския Дон Кихот“? Защо? И откъде си наследил чувството си за хумор?

Че то май всички преводачи сме малко или много Дон Кихотовци. Мен така ме нарече Здравка Петрова в някаква публикация, та трябва да питаш нея. Опитвам се да търся за себе си отговор и си казвам, че трябва да е от моята нетърпимост към несправедливост, от наивността и добронамереността ми в общуването с околните, не липсваха и вятърни мелници във вид на бюрокрация и невежество, срещу които навремето съм размахвал копие, знам ли?

А чувството ми за хумор определено трябва да съм наследил от гръцката си рода. Баща ми и една от лелите ми го притежаваха в изобилие. Гръцкият ми праядо, бащата на баба ми, бил голям зевзек, за него се говореше как заради облог минал по долни гащи през цялата главна улица на Анхияло, че като бил на кеф си поръчвал за разходка два файтона, в единия той, в другия бомбето му. Туй с долните гащи го разиграх и аз когато на бала ме провъзгласиха за василевс! Разиграхме „Новите дрехи на царя“, аз по наполеонки, зад мене цялата ми свита крепеше невидимите краища на кралските ми одежди. Можеш да си представиш какъв смях е паднал!

Педагог, преводач, екскурзовод – къде се чувстваше най-добре?

Тъй като поводът за този ни разговор са преводаческите ми изяви, трябва да ти призная, че аз никога не съм се приемал на сериозно за преводач. Не съм се и изживявал като такъв. Просто и с преводите ми работеше късмета, защото, ако не бях превеждал такива гиганти на чешката литература, едва ли някой щеше да ме забележи. За мене преводът беше авантюра, чувствах, че ще го мога, исках да опитам, пробвах, оказа се, че го мога и толкоз. Като много неща и при художествения превод има две възможности – или можеш или не можеш. Познавам хора, които гастролираха на това творческо поприще, разбраха че не стават, и се оттеглиха. Жалко, има и такива, които не го съзна-

ват, мълчат и себе си, и читателите. Оказа се, че аз го мога. Не съм наясно с теориите на превода, докато следвах, никой не ни бе споменал за нещо такова. Винаги съм превеждал, а и продължавам, единствено воден от усета и стремежа си да бъда максимално верен и почтен към автора. Най-вече еквивалентно и грамотно да боравя с родния си език. Първите ми преводи и признанието на колегите ми бяха напълно достатъчни, суетата ми бе задоволена. И ако не беше нежният натиск на Ани Бурова, отдавна и аз самият да съм забравил, че съм превеждал.

В превода творецът е „един в поле воин“. И това явно има своите добри страни, доста хора парадират, че в него са откривали своята „вътрешна емиграция“. Аз пък се чудя на себе си откъде намерих сили да превода хиляди страници, сам, без публика? Даскалъкът и екскурзоводството означават изява пред другите. Вече споменах, че в юношеските ми години ме човъркаше мисълта да ставам актьор. Дори кандидатствах, естествено, неуспешно във ВИТИЗ, бях любимецът на режисьора на студентския театър в СУ Николай Георгиев, който ме снима в два свои филма с малки роли, няколко месеца опитвах да стана актьор и в неговия театър D4+4“, на сцената съм танцувал и пял с никому тогава неизвестната Камелия Тодорова, но разбрах, че от мен професионален актьор не става и се оттеглих. Актьора в себе си аз намерих като преподавател и екскурзовод. Най-добре се чувствах като екскурзовод. И като преподавател овладявах „публиката“ си, ползвах и чувството си за хумор, но в екскурзоводските си беседи бях в стихията си. А на мига виждах и обратната връзка. Слушателите реагираха със смях на закачките ми в тях, а като се разделяхме, ме заливаха с комплименти. Такива суперлативи съм чувал за себе си от българи, от руснаци, от гърци, от чехи, че чак ме е срам да ги цитирам.

Мисля, че съвсем навреме се оттеглих и от двете професии. Те и двете имат някакъв възрастов предел. И какво се получи? Остана ми преводът, който винаги е бил на последно място. Защото при него възрастта не е порок. И пак късмет! Инак с какво ще осмислям дните си с толкова много заслужено свободно време?

Продължаваш да превеждаш активно. Какво те мотивира и над какво работиш в момента?

Да, продължавам и няма да се откажа, докато здравето ми или другите не ме откажат. Внуших си, че съм длъжен, защото мога. И тъй като безкрайно обичам Храбал и се чувствам превъзходно в неговата компания, зарекох се, че ще превеждам само неговите книги, една подир друга. Преведох първата книга от автобиографичната му трилогия, почвам втората, има и трета. По византийски си имам и едно наум, надявам се по този начин да си удължавам живота, така де, изпълнявам дълга си към любимия писател и Агиос Василис ще продължи да закриля земните ми дни. А и нощи, щото аз съм сова и нощите ми често са по-продуктивни от дните.

„Поживём, увидим...“